

Kirja-arvosteluja

Moni kakku päältä kaunis ...

JUSSI LINNAMO

Professori

Espoo

Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Toimitussihteeri Allan Tiitta. 675 s. WSOY. Porvoo 2000.

Suomen tieteen historia on kunnianhimoinen projekti. Siinä on neljässä osassa tarkoitus selvittää Suomen tieteen historia ja tila. Suunniteluista osista ensimmäinen käsittelee tieteen ja tutkimuksen yleistä historiaa 1880-luvulle, toinen osa on nyt käsillä oleva ja ensimmäisenä painosta ilmestynyt osa, kolmas osa käsittelee luonnontieteitä, lääketieteitä ja teknisiä tieteitä ja neljäs tieteen ja tutkimuksen yleistä historiaa 1880-luvulta lähtien. Hankkeella on neuvottelukunta, jonka puheenjohtajana on kansleri *Lauri Saxén* ja jäseninä kolme akateemikkoa ja seitsemän professoria. Nyt ilmestynyt osa on arvokkaan näköinen, kauniisti sidottu ja runsaasti kuvitettu. Siinä on 14-sivuinen ja kolmipalstainen henkilöhakemisto. Se on todellinen Suomen tieteen Kuka kukin on.

Käsillä oleva 2 osa sisältää 15 artikkelia, joissa kuvataan teologian, historiatieteiden,

kulttuurintutkimuksen, filosofian, kielitieteiden, kirjallisuudentutkimuksen, taidehistorian, estetiikan, musiikkitieteen, teatteritutkimuksen, kasvatustieteen, psykologian, yhteiskuntatieteiden, taloustieteiden ja oikeustieteiden historiaa Suomessa. Kunkin osan kirjoittajana on joko akateemikko tai professori, vähintään dosentti tai ainakin kirjoittamisen jälkeen dosentuurin saanut henkilö. Jotta koko teosta voisi menestyksellä arvioida, pitäisi kriitikon olla vähintään Aristoteleen vertainen monitieteilijä. Itse en uskalla asiantuntemukseni puutteen takia arvioida edes koko esillä olevaa osaa. Luin siitä taloustieteet osan lisäksi myös huolella osat, jotka käsittelevät historiaa, filosofiaa, yhteiskuntatieteitä ja oikeustieteitä, koska katson olevani niiden alojen populaaritieteen ahkera seuraaja. Sain täten vertailukohtia taloustieteiden osuuden arvioimiseen.

Ilmeisesti neuvottelukunta, päätoimittaja ja toimitussihteeri eivät ole antaneet kirjoittajille kovin yksityiskohtaisia ohjeita kirjoittamiseen. Saatesanojen ja takakannen antamien tietojen mukaan projektin tarkoituksena on ollut se, että »kirjoittajien tulisi keskittyä edustamiensa alo-

jen tärkeisiin kehityslinjoihin, ottaa esille vain huomattavia tutkijoita ja teoksia sekä selvittää alan kotimaiset yhteiskunnalliset ja ulkomaiset tiedekontaktit ja niiden merkitys». Kirjoittajan toivottiin kertovan aiheesta 1880-luvulta aina 1900-luvun loppuun saakka. Tiiviiden ohjeiden puuttumisesta johtunee, että *Päiviö Tommila, Ilkka Niiniluoto, Erik Allardt, Erkki Pihkala* ja kirjoittajapari *Urpo Kangas – Allan Tiitta* ovat kirjoittaneet osionsa kovin erilaisin dispositioin ja aikarajoin. Osittain tämä johtunee kirjoittajien esittelemien tieteenalojen erilaisesta yhteiskunnallisesta asemasta ja iästä suomalaisessa yhteiskunnassa. Artikkelien pituus vaihtelee suuresti. Historia ja taloustieteet ovat kumpikin saaneet yli 70 sivua, filosofia ja yhteiskuntatieteet hieman yli 50 sivua ja oikeustieteet vajaat 50 sivua. Taidetta koskeville tieteille on kullekin annettu noin 20 sivua ja estetiikalle vain 4 sivua.

Vaikuttaa siltä, että tieteen historia on käsitetty asianomaisen tieteen oppihistoriana, kuvauksena opetusorganisaation kehityksestä ja professuureista, selostuksena tärkeimmistä väitöskirjoista ja muusta tieteellisestä tuotannosta, tietoina alan tieteellisistä laitoksista, mikäli niitä on yleensä perustettu, sekä alan suomalaisista aikakauskirjoista.

On selvää, että kunkin kirjoittajan persoonallisuus ja tieteen ala ovat vaikuttaneet teksteihin. Kukaan aktiivinen tutkija ei voine oppisuunta-kiistoissa esittää täysin puolueetonta kantaa. Arvovapaata tieteenhistoriaa tuskin voi olla olemassa.

Erkki Pihkala on jakanut osansa seuraaviin kappaleisiin: Oikeustieteen varjosta omaan oppituoliin, Historian otteesta irtaantuminen, Opilliset muutokset, Teorian ja tekniikan voitto, Liiketaloustiede I:n ja II:n aika, Liiketaloustieteiden eriytyminen, Tutkinnonuudistusten vaikutukset ja Tulevaisuudennäkömät. Artikke-

liin liittyy lyhyt lähdeviitteet-osa ja erityisartikkelit taloustieteellisistä tutkimuslaitoksista ja kansantaloustieteellisistä yhdistyksistä. Pihkalan kirjoittamana kansantaloustieteen oppihistorian osa on muista osioista poikkeava. Se loppuu Suomen osalta nimittäin 1970-luvulle, eikä suinkaan jatku, kuten muissa artikkeleissa, ainakin 1990-luvun puoliväliin.

Kappaleissa Oikeustieteen varjosta omaan oppituoliin ja Historian otteesta irtautuminen käsitellään sekä oppihistoriaa että tieteellisiä instituutioita. Tätä aikakautta koskevaa kirjallisuutta on jo aikaisemmin ollut olemassa Suomessa: *Heimer Björkqvistin* Den nationalekonomiska vetenskapens utveckling i Finland intill år 1918, vuodelta 1986 ja kokoomateos Sata vuotta suomalaista kansantaloustiedettä, Kansantaloudellinen Yhdistys 1884–1984, vuodelta 1984. Erik Allardtin *The History of the Social Sciences in Finland 1828–1918*, vuodelta 1997, on myös jossain määrin käsitellyt kansantaloustieteen asemaa Helsingin yliopistossa. Näitä vuosia kuvatessaan Pihkala ei tule raivaamattomille alueille. Kirjallisuudessa ei ole aikaisemmin selkeästi esitetty sitä, että pitkälle 1950-luvulle kauppakorkeakouluissa, Helsingin kauppakorkeakoulua lukuunottamatta, professorit olivat vailla vakinaista hoitajaansa. Monet professorit olivat lisäksi usein muissa puuhissa ja heidän muun ohella politiikassa puurastaneet sijaisensa eivät hoitaneet vähäisiääkään opetustehtäviään. Prof. *J.H.Vennola* tunnettiin yleisesti »hyvin ymmärtäväisenä» tenttijänä. Helsingin yliopistoa ja Helsingin kauppakorkeakoulua sekä Åbo Akademiä lukuunottamatta, muiden korkeakoulujen opetuksen taso ei noussut edes nykyajan ammattikorkeakoulujen tasolle. Turhaan eivät siis nuoruuteni Itä-Suomen ei-akateemiset ihmiset kutsuneet finanssiopin, kansantaloustieteen, sosiologian ja valtio-opin filosofian kandidaatteja humpuukimaistereiksi.

Pihkala kuvaa hyvin omintakeisesti toiseen maailmansotaan saakka ulottuvaa kansantaloustieteen kansainvälistä oppihistoriaa. Hänellä menevät rajahyötyoppi ja neoklassismi sekaisin. Kansainvälisten auktoriteettien nimikokoelma on sitävastoin komea, mutta harhaanjohtava. Pihkalan ajatukset eroavat kovin suuressa määrin monien kansainvälisesti tunnettujen oppihistorian oppikirjojen antamasta kuvasta. Eriytyisen omituinen on Pihkalan kertomus Tukholman koulukunnasta. Muut tutkijat pitävät Tukholman koulukuntana *Dag Hammarskjöldin*, *Erik Lindahlin*, *Erik Lundbergin*, *Gunnar Myrdalin* ja *Bertil Ohlinin* muodostamaa eri korkeakouluissa ja yliopistoissa opiskelleiden nuorten tutkijain ryhmää, joita yhdisti 1930-luvun alkupuolella Ruotsin suuri Arbetslöshet-utredning. Paitsi sen työn tieteellisiä liitteinä he julkaisivat runsaasti artikkeleita erilaisissa tieteellisissä julkaisuissa. Ryhmään eivät kuuluneet, toisin kuin Pihkala antaa ymmärtää, *Knut Wicksell*, *Gunnar Cassel*, *David Davidson*, *Eli Heckscher* tai *Arthur Montgomery*. Tukholman koulukunnan syntymän aikoihin Wicksell oli jo kuollut ja Davidsson yli 80-vuotias. Cassel ja Heckscher olivat puolestaan avoimessa riidassa koulukunnan jäsenten kanssa. Ryhmään ei liioin kuulunut kukaan norjalainen, kuten Pihkala väittää (s. 547). *Ernst Nevanlinna* ei Suomessa saanut liioin vaikutteita Tukholman koulukuntaan kuuluvilta, koska hän kuoli jo 1932. Montgomery olisi suuresti hämmästynyt postuumista tiedosta, että hän toi Tukholman koulukunnan ajatuksia Suomeen, sillä hän tietävästi vastusti niitä.

Edellisten kardinaalivirheiden lisäksi Pihkalla on tekstissään joukko ärsyttäviä pieniä huomaamattomuuksia. *Schulze-Delitzschin* ajatuksia tuskin oli Suomen sanomalehdissä 1840-luvulta alkaen (s.543), koska Schulze-Delitzsch aloitti niiden julkaisun 1850-luvulla. *Gustav F.*

Steffen ei ollut ruotsinmaalainen sosiologi, vaan Göteborgin yloiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kansantaloustieteen ja sosiologian professori vuosina 1903–29. Hän lienee pitänyt itseään ekonomistina vaikka harrastikin sosiologiaa ja moraalioppia. *Ele Alenius* ei kuulunut koskaan Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen tutkijoihin (s.536), vaan tuli pankkiin suoraan johtokunnan jäseneksi. *Klaus Wariksen* sukunimi ei ollut vuoteen 1935 saakka *Wahrèn* (s. 360), vaan *Warén*. *Valter Lindberg* ei väitellyt v. 1943 teoksellaan Suomen kansantulo vuosina 1926–1938 (s. 561), vaan hän väitelti jo v. 1934 ja väitöskirjan nimi oli *Utvecklingen av den allmänna inkomstskatten i Finlands statskattesystem*. Professori *Paavo Korpisaari* ei arvostellut v. 1940 *Keynesiä*, vaan hänen poikansa fil. kand. *Pauli Korpisaari* (s.67). Eivät nämä lapsukset kaada Suomen kansantaloustieteen historiaa, mutta jättävät omituisen vaikutelman kirjoittajan huolellisuudesta.

Osa Pihkalan luonnehdinnoista suomalaisista väitöskirjoista ei ole kovin informatiivisia. Ihmettelen, mitä lukija oppii esimerkiksi seuraavasta tiedosta: »*Edvard Gylling* väitteli 1909 Suomen torpparioloista Hildebrandin hengessä». Hildebrandista ja Hildebrandin hengestä ei ole mitään muuta mainintaa koko teoksessa. Pihkalalla on myös joitakin käsittämättömiä tietoja ja väitteitä kuten: »Opiskelijat ovat voineet 1970-luvun opintouudistusten jälkeen turvautua lainattuihin kirjoihin». Omasta kokemuksestani voin sanoa, ettei 1940–50-luvun vaihteen opiskelijoita pakotettu ostamaan tai varastamaan kaikkia oppikirjoja, vaan mekin voimme »turvautua lainattuihin kirjoihin».

Tieteen historian kannalta jäin turhaan odottamaan vaikka hermeneuttisia vastauksia ainakin seuraaviin kysymyksiin: Miksi osa Ruotsin kansantaloustieteen suurista professoreista 1900-

luvun alkupuolella, esimerkiksi Cassel ja Wicksell ja myöhemmin Lundberg ja Ohlin, oli perehtynyt perusteellisesti matematiikkaan, kun Suomessa samaan aikaan kansantaloustieteen opintoja täydennettiin vain historialla? Edelleen tieteenhistorian kannalta on epäselvää, miksi Ruotsissa 1930-luvulla Arbetslöshets-utredning synnytti upean selvittelylaitoksen (monilukuiset SOU-sarjat) ja jopa tieteellisen koulukunnan, kun Suomessa 1930-luvun Taloudellinen neuvottelukunta *Kahroineen*, *Koveroineen*, *Suivrantoineen* ja *Tudeereineen* tuotti vain pamflettisarjaan kuuluvia latteuksia.

Ilahtuin suuresti Pihkalan oivalluksesta, että J.H. Vennolasta johtaa *Urho Kekkonen* Onko maallamme malttia vaurastua -kirjaan selvä talouspoliittinen linja. Asia on jopa selvityksen arvoinen, mutta kuka silloin tulee rehabiloiduksi ja kuka syyllistetyksi?

Luvuissa Opilliset muutokset sekä Teorian ja tekniikan voitto Pihkala kuvaa II maailmansodan molemmilla puolin tapahtunutta oppihistoriallista ja talouspolitiikan harjoittamistaidon kehitystä. Jakso alkaa kuvauksella Suomen finanssipolitiikasta ennen Keynesiä. Se jatkuu kuvauksena Keynesin nuivasta vastaanotosta Suomen tieteessä ja keynesiläisyyden vakiintumisesta. Koko ajan jää epäselväksi, vakiintuiko keynesiläisyys Suomeen harjoitetussa finanssipolitiikassa vai tutkimustraditiossa. Uskon Pihkalan tarkoittaneen jälkimäistä vaihtoehtoa. Kovin suppeaksi ja hieman arvoitukselliseksi jää kuvaus 1970-luvun makromalleista, joihin Suomessa oppia haettiin ulkomailta. Pihkalan mukaan »Suomalaiset ekonomistit (ensimmäisinä professorit *Paunio*, *Leponiemi*, *Tyrni*) seurasiivat alansa kehitystä». Suomessa oli ennen 1970-lukua jo kieli- ja lukutaitoisia ekonomisteja, eikä ulkomaiden kehityksen seuraaminen ollut nimenomaan 1970-luvun innovaatio.

Luvussa Rationaalisten odotusten vallanku-

mous kerrotaan keynesiläisyyden haastaneista vaihtoehtoisista tutkimussuunnista, esimerkiksi monetarismista ja rationaalisten odotusten teoriasta. Tällä kertaa – verrattuna aikaisempien kausien kuvauksiin – Pihkalan kertomat ulkomaisten tutkijoiden nimet ovat vähissä. Vain *Robert Lucas*, *Paul Romer* ja *Helpman* ja *Krugman* (ilman etunimiä) mainitaan. Tekstissä menevät sekaisin noudatettu talouspolitiikka eräissä maailman maissa, maailman kansantaloustieteen tutkimuksen valtavirrat ja Suomen tieteenhistoria. Lukija ei saa selville, missä oli kana ja missä muna. Mistään ei käy ilmi, tapahtuiko monetarismin ja rationaalisten odotusten teorian vallankumouksen voitto talouspolitiikan harjoittamisessa, tieteen valtavirroissa, ja tapahtuiko se koko maailmassa, vaiko Suomessa. Tekstissä todetaan, että Suomessa pehmeämmän linjan edustajia ovat *Paunio*, *Honkapohja*, *Koskela*, *Pekkarinen* ja *Pohjola*, kun taas kovan linjan edustajia ovat *Ylä-Liedenpohja*, *Virén*, *Kanniainen*, *Holmström*. Linjajako koskee Pihkalan ilmoituksen mukaan ao. professorien suhdetta suhdannepolitiikan harjoittamiseen. Muusta edellä mainittujen ekonomistien tai muiden suomalaisten tutkijoiden mittavasta julkaisutoiminnasta ei Suomessa eikä ennenkaikeaa arvostetuissa ulkomaalaisissa aikakauslehdissä, eikä yleensä heidän tieteellisistä saavutuksistaan Pihkala puhu mitään. Tämä tieto olisi ollut Suomen kansantaloustieteen historiaa. Edellä mainitut professorit ja muutkin Suomen ekonomistit tutkivat toki väitöskirjojensa jälkeen muutaakin ja kirjoittivat siitä.

Luvussa Teorian ja tekniikan voitto Pihkala palaa itse asiassa 1880-luvulla käytyyn suureen Methodenstreitiin eli kysymykseen deduktiivisen ja induktiivisen tutkimustavan paremmuudesta. Sitä ottelua Suomessa ei todellakaan 1800-luvun lopussa käyty. On kuitenkin turha väittää, että sama taisto olisi Suomessa käyty

70–80 vuotta muuta maailmaa myöhemmin. Niin takapajuisia me emme olleet. Luvussa Mallit ja matematiikka, todellisuus ja arvopa-
 us on osittain jo 1920-luvulla käydyin keskustelun uudelleen lämmittelyä, nyt 1980-lukuun sovellettuna. Oppihistoriallisesti on käsittämätön muun muassa seuraava väite: »Tähän (matematiikkapainoisuuden kriisiin) vaikutti myös keynesiläinen makrotalouspolitiikan kriisi, jonka takia lähes unhoon painunut makrotaloustiede koki renesanssin». Onko niin, että matematiikka hylättiin 1980-luvulla välillä unhoon jääneessä mikrotaloustieteessä siksi, että eräät valtiot joutuivat maksutase- ja budjettikriisiin? Asian liittyvä kausaalisuus ei tullut minulle aivan selväksi.

Pihkalan 1970-lukua seuranneen kauden yleisen kansantaloustieteen oppihistorian kuvaus on epäselvä ja maalaileva. Vielä epäselvempi on kuvaus Suomen kansantaloustieteen suhteesta muun maailman oppisuuntiin ja koulukuntiin. Lukija ei tiedä, oliko Suomessa jotain itsenäistä muista poikkeavaa tiedettä, vai tunnustauduttiinko täällä joihinkin kansainvälisen tiedeyhteisön lukuisista eri oppi-suunnista. Pihkala ei kerro, kuka Suomen tieteessä oli jotain mieltä ja miten hän toi käsityksensä tutkimuksissaan julki. Näin ollen kirja ei kerro yleensä mitään Suomen kansantaloustieteen huomattavista tutkijoista ja tiedettä eteenpäin vieneistä tutkimustuloksista.

Kuvaus tieteen teollistumisesta ja kansainvälistymisestä sekä tieteen teon teknistymisestä otsikon Kynistä mikroihin alla on hyvin paikallaan. Sen sijaan kansantaloustieteen tiedeinstituutioita yliopistoissa ja uusissa korkeakouluissa ei kuvata. Pihkalalla ei ole juuri mitään sanottavaa edes Helsingin yliopistossa harjoitetun kansantaloustieteen kehityksestä 1970–90-luvulla, puhumattakaan muista yliopistoista ja korkeakouluista. Ne miltei sivuutetaan vain yh-

dellä virkkeellä. Pihkala ei ole katsonut aiheelliseksi kertoa edes, kuinka monta uutta opettajan virkaa Suomen kansantaloustieteen opetuksen perustettiin, puhumattakaan korkeakoulujen kansantaloustieteen laitosten työstä.

Pihkala on kansantaloustiedettä paremmin perillä suomalaisista liiketaloustieteen virtauksista kauppakorkeakouluissa, samoinkuin kansantaloustieteen ja liiketaloustieteen opetuksen suhteista niissä. Kansantaloustiedettä käsitellessään hänellä on jonkinlainen yritys kuvata tieteen kansainvälistä kehitystä, vaikka sen yhteydet Suomeen jäävät auki. Pihkalalla ei sen sijaan ole paljoakaan sanottavaa liiketaloustieteen kansainvälisestä oppihistoriasta ja suomalaisten tutkijoiden suhteesta siihen. Hän kertoo tosin yleensä kaikkien kauppatieteiden opetuksen painopisteiden muuttumisesta Suomessa.

Eräät taloustieteiden rajatieteet ja niiden kehitys Suomessa jäävät kokonaan huomiotta. Enempää talous- kuin oikeustieteen osioissa ei käsitellä esimerkiksi Suomessa hiljattain herännyttä *Law and Economics*'in harrastusta. Taloushistoriaa käsitellään aivan oikein historia-tieteiden, yhteiskunta- ja taloustieteiden osioissa. Tilastotiede putoaa miltei kokonaisuudessaan usean tuolin välille. Toivottavasti todennäköisyyslaskenta ja teoreettinen tilastotiede saavat aikanaan osansa Suomen tieteen historian 3. osassa. Allardt on esillä olevassa osassa käsitelty ansiokkaasti väestötiedettä omassa Yhteiskuntatieteet-jaksossaan. Pihkala on kertonut jossain määrin ekonometrian tutkimuksesta noin vuoteen 1970 saakka, mutta sen jälkeen ekonometria häipyä hänen esityksestään. Suomen korkeatasoinen biometrian ja erityisesti kuolemansyiden tutkimus loistaa ainakin tässä osassa poissaolollaan. Suren suuresti, että sellainen kansainvälisesti arvostettu tiedemies kuin Leo *Törnqvist* on ainakin toistaiseksi saanut kohdalleen vain yhden viitteen tilastotieteen

professorin viran hoitajana. Makuasioista ei kannata kiistellä, mutta tässä asiassa minun makuni on varmasti parempi Suomen tieteen historian kirjoittajien.

Pihkala on tuonut esille maa- ja metsätaloudellisessa tiedekunnassa vuoteen 1960 asti väitelleet maatalouden taloustieteen tohtorit. Syytä ilmoittamatta hän on kuitenkin jättänyt kertomuksen ulkopuolella metsätaloustieteen kansainvälisesti ansioituneet ekonomistit. Toivottavasti *Eino Saaren* ja hänen oppilaidensa, kuten esimerkiksi *Seppo Ervastin*, *Lauri Heikinheimon*, *Viljo Holopaisen*, *Päiviö Riihisen* ja heidän kaltaistensa tieteellinen työ tulee esille biologisen metsätieteen ohella Suomen tieteen historian 3. osassa

Pihkalan lyhyt kuvaus Vihreä kritiikki on harhainen selvitys Suomen ympäristötaloustiedettä koskevasta tutkimuksesta. Siitä puuttuu kokonaan esimerkiksi ympäristön saastumisen hinnoittelua koskevat ansiokkaat tutkimukset. *Eero Paloheimon* sinänsä hauskat ympäristöpamfletit tuskin kuuluvat Suomen tieteen historiaan.

Pihkalan artikkelissa on toisaalta tieteen historian kannalta aivan tarpeettomia osia. Eräs esimerkki siitä on kappale Alan äpärät: sosialismi ja osuustoiminta. Aiheet ovat yhteiskuntahistorian kannalta tärkeitä ja varteennotettavia, mutta niillä ei ole mitään merkitystä Suomen taloustieteiden historiassa. Se, että *E. Bernsteinia* tai *Anders Örneaa* suomennettiin, ei hetkauttanut Suomen tiedettä. Tilaa tämän kertomiseen on kirjassa tuhlatu tarpeettomasti.

Vaikuttanee ehkä siltä, että olisin monissa asioissa eri mieltä Erkki Pihkalan kanssa. Vaihtelma on osittain väärä, olemme samaa mieltä ainakin lauseesta: »Suomen kansantaloustieteen nousu 1960-luvun alun heikkouden ajoista ansaitisikin oman erillisen oppihistorian». Ihmettelen vain, miksei Pihkala ole nyt sitä tehnyt. Hänen tutkimuksensa nimi ja sisältö ovat vahvasti ristiriidassa keskenään. Pihkala ei ole kirjoittanut Suomen taloustieteiden historiaa vuodesta 1880 aina 1990-luvun loppupuolelle asti.